

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра мов і літератур Близького та Середнього Сходу

Арабська військова термінологія: структурно-функціональний аспект (на матеріалі публікацій вебсайту «Аль-Джазіра»)

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня “Бакалавр”
студента IV курсу
галузь знань 03 — Гуманітарні науки
освітньої програми
Арабська мова і література
та переклад, французька мова
спеціальність 035 Філологія
(035.060 Філологія (східні мови
та літератури (переклад включно),
перша – арабська)

АЛЕКСАНДРОВА Данила Миколайовича

Науковий керівник:

к. філол. н., доц. **Іван СІВКОВ**

Рецензент:

к. філол. н., асист. **Інна СУБОТА**

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

Кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
протокол №16 від «06» червня 2024 року

завідувач кафедри (підпис)
д.філол.н., проф. Олена МАЗЕПОВА

КИЇВ

2024

Зміст

Анотація	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. АРАБСЬКА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ЗАГАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА	7
1.1. Військова термінологія в наукових дослідженнях.....	7
1.2. Проблеми військової термінології в арабському термінознавстві.....	12
1.3. Регіональна диференціація військової термінології в арабській мові.....	17
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ АРАБСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА МАТЕРІАЛАХ ТЕКСТІВ “АЛЬ-ДЖАЗІРИ”	22
2.1. Лексико-семантичні особливості арабської військової термінології.....	22
2.2. Військова термінологія: перекладацький аспект.....	28
2.3. Особливості структури арабського військового терміну.....	34
Висновки до розділу 2	40
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

Анотація

В дослідженні викладено загальну проблематику арабської військової термінології та розглянуто специфіку її функціонування в арабськомовних текстах на прикладі публікацій катарського новинного агентства “Аль-Джазіра”. Робота складається зі вступу, у якому висвітлено проблематику роботи, поставлено завдання, які необхідно розв’язати в ході дослідження, наведено методи дослідження; двох розділів, перший з яких присвячено теоретичним питанням функціонування військової термінології в арабській мові, зокрема проблемі дефініції військової термінології, а також актуальним питанням її регіональної диференціації. У другому розділі проводиться аналіз лексико-семантичних та структурних особливостей арабського військового терміну. Також військова термінологія розглядається в контексті особливостей її перекладу українською, на матеріалах вебсайту “Аль-Джазіра”. У висновку підбито підсумки проведеного дослідження. Таким чином, встановлено, що арабська військова термінологія є багатою як на самі терміни, так і на способи словотвору, за допомогою яких вона утворюється, зокрема запозичення, калькування, морфологічний та лексико-семантичний словотвір тощо. Ці її особливості сформувалися внаслідок певних факторів, таких як різноплановість розвитку арабських країн та їх історії, синонімія та полісемія арабської мови, а також регіональні відмінності її лексики. Також було встановлено, що при роботі з арабськомовними текстами, в яких зустрічається арабська військова термінологія, доводиться вдаватися до численних перекладацьких трансформацій, таких як додавання контексту, зміна порядку слів у реченні та ін. Військова термінологія в арабській мові являє собою широке поле для майбутніх досліджень, які могли б розкрити такі її аспекти як особливості використання, класифікація, історія, граматична характеристика тощо.

Ключові слова: термінологія, термін, збройні сили, новини, переклад

Abstract

The study outlines the general problems of Arab military terminology and examines the specifics of its functioning in Arabic-language texts using the example of the publications of the “Al-Jazeera” Qatari news agency. The work consists of an introduction in which the problems of the work are highlighted, the tasks to be solved during the research are set, research methods are given; two sections, the first of which is devoted to theoretical issues of the functioning of military terminology in the Arabic language, in particular the problem of the definition of military terminology, as well as topical issues of its regional differentiation. The second section analyzes the lexical-semantic and structural features of the Arabic military term. Also, military terminology is considered in the context of the peculiarities of its translation into Ukrainian, on the materials of the Al-Jazeera website. The conclusion summarizes the results of the conducted research. Thus, it has been established that Arabic military terminology is rich both in the terms themselves and in the word formation methods by which it is formed, including borrowing, tracing, morphological and lexical-semantic word formation, etc. These peculiarities were formed as a result of certain factors, such as the diversity of the development of Arab countries and their history, the synonymy and polysemy of the Arabic language, as well as regional differences in its vocabulary. It was also established that when working with Arabic-language texts in which Arabic military terminology is found, one has to resort to numerous translation transformations, such as adding context, changing the order of words in a sentence, etc. Military terminology in Arabic represents a wide field for future research that could reveal such aspects as its usage, classification, history, grammatical characteristics, etc.

Keywords: terminology, term, armed forces, news, translation

ВСТУП

Арабський Схід неодноразово ставав ареною воєн та конфліктів. До причин хиткої геополітичної ситуації в регіоні відносяться складні перипетії історії цих країн. Ці всі фактори неодмінно мали вплив на арабську мову, що виражається в запозиченнях слів, термінів та понять. Тому ми спостерігаємо таку різноплановість військової термінології, зокрема в плані її творення та функціонування. В українській лінгвоарабістиці відчувається очевидна нестача наукових робіт, присвячених арабській військовій термінології. Дослідження арабської військової термінології є дуже важливим в контексті співпраці України та арабських країн у військовій сфері. У вирішенні всіх цих питань полягає **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження виступають публікації вебсайту “Аль-Джазіра”, військово-політичної тематики

Предметом дослідження є структурно-функціональні особливості арабської військової термінології.

Метою дослідження є встановлення структурно-функціональних параметрів арабської військової термінології на матеріалі публікацій вебсайту “Аль-Джазіра”.

Для реалізації поставленої мети потрібно розв'язати низку **завдань**:

- 1) окреслити особливості дослідження арабської військової термінології в наукових працях;
- 2) визначити проблеми військової термінології в арабському термінознавстві;
- 3) розглянути проблему регіональної диференціації в арабській мові як особливість військової термінології;
- 4) встановити лексико-семантичні особливості арабської військової термінології та специфіку її функціонування в обраних текстах;
- 5) виявити структурні особливості військового терміну в арабській мові;
- 6) пояснити перекладацькі трансформації, вжиті в військово-політичних текстах сайту “Аль-Джазіра”.

Методи дослідження:

- метод лінгвістичного аналізу використовувався для того, щоб провести граматичний розбір певних правил та особливостей як арабської мови, так і її військової термінології.
- зіставний метод використовувався для зіставлення тих чи інших термінів та понять, щоб показати різницю між їх граматичними особливостями.
- описовий метод використовувався для наведення загальної характеристики певних термінів, а також граматичних особливостей арабської мови.
- метод суцільної вибірки використовувався для того, щоб виокремити слова, що мають відношення до арабської військової термінології, з масиву текстів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є однією з перших спроб у вітчизняній арабістиці окреслити структурно-функціональний аспект арабської військової термінології в сучасних статтях новинного сайту “Аль-Джазіра”, а також проблем її перекладу.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати проведеного нами дослідження можуть бути використані при викладанні спецкурсів з перекладу.

Результати цього дослідження **апробовано** на VIII Всеукраїнських наукових читаннях за участю молодих учених «Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи» у доповіді на тему: «Арабська військова термінологія: структурно-функціональний аспект (на матеріалі публікацій каналу «Аль-Джазіра»)».

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновку, списку використаних джерел, який налічує 45 позицій. Загальний обсяг роботи — 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1. АРАБСЬКА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ЗАГАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА

1.1. Військова термінологія в наукових дослідженнях

Перед тим як перейти до вивчення питання проблематики арабської військової термінології та пов'язаних з нею питань, нам необхідно визначити, що таке військова термінологія в арабській мові, а саме: дати їй визначення, з'ясувати що саме арабомовні джерела мають на увазі під військовою термінологією тощо. Однак спочатку варто дати дефініцію поняття військової термінології в українській мові. Це потрібно зробити для того, щоб зрозуміти, чи є це поняття відмінним від такого в арабській лексикології, і, якщо так, то у чому полягають ці відмінності.

В словнику будь-якої мови можна визначити різні стратифікаційні шари. Найширшим з них при цьому, скоріш за все буде загальноживана лексика, тобто слова, які вживаються людьми найчастіше та за більшості обставин, незалежно від професії, місця, часу і т.д. Вже надалі ми стикаємося зі специфічною лексикою, тобто такою, що зазвичай використовується за певних обставин, які можуть залежати, наприклад, як і від того, хто звертається, так і від того, до кого звертаються, а також специфіки спілкування, ситуації та багатьох інших факторів. Часто військова термінологія розглядається як частина військового перекладу. В Україні проблеми військового перекладу досліджує В. В. Балабін [1, 2]. Зокрема, він торкається питання військової термінології в рамках визначення поняття військового перекладу, дотримуючись думки про те, що “військовий переклад – це вид (один із видів) спеціального перекладу” [1]. Також військовій термінології в арабській мові присвятив свої праці Р. В. Стацюк [6, 7]. В цих працях він розглянув такі аспекти арабської військової термінології як її лексико-семантична специфіка та запозичення військових термінів, як один зі способів її поповнення. Ці дослідження змістовні, проте вони є чи не єдиним україномовним джерелом на

цю тему, що викликає потребу у проведенні подальших досліджень в цій термінологічній галузі. Узагальнюючи, можемо сказати, що в українській науковій літературі, присвяченій даній темі, військовий переклад приблизно визначається як сукупність термінів та понять, що використовуються у військовій справі. Дане визначення є доволі узагальненим, адже сама по собі військова термінологія, в силу сфери свого використання, може мати велику кількість власних підрозділів, наприклад, термінологія, яка вживається для управління військовими підрозділами під час бою, або лексика, пов'язана з обслуговуванням того чи іншого виду військової техніки, термінологія військового судочинства тощо. Таким чином, варто говорити, що військова термінологія “зачіпає” велику кількість суміжних сфер, що, вірогідно, зумовлено тим, що війни як процес зазвичай торкаються великої кількості різних сторін людського життя, що призводить до більшої потреби в використанні саме військової лексики. Отже, визначившись з поняттям військової термінології в українській мові, ми можемо перейти до аналізу даного поняття в арабській мові, і визначення, чи є воно відмінним від українського.

Арабською мовою поняття “військова термінологія” перекладається як *مصطلحات عسكرية*, що є повним відповідником даному поняттю в українській мові, адже перекладається українською саме як “військові терміни”. Якщо говорити про точне визначення цього поняття, то в арабських термінологічних словниках не знаходимо визначення саме цього терміну. Однак, якщо провести пошук у різних арабськомовних інтернет-ресурсах [45], де можемо знайти військові терміни, словники в яких вони зібрані [16, 41], та розглянувши їх з лексичної точки зору, можемо зробити висновок, що в арабській термінології, військові терміни вважаються термінами, які пов'язані з військом (військовою авіацією, військово-морськими силами тощо), їх екіпіруванням, наприклад вогнепальною, холодною зброєю, уніформою, військовою технікою різного призначення та видів, тактикою та стратегією, а також війнами, конфліктами,

збройними протистояннями тощо, та пов'язаною з ними лексикою. Таким чином, поняття військової термінології в арабській мові не має принципових відмінностей від такого ж поняття в українській мові. Арабська військова термінологія має таке ж призначення, як і українська, застосовується в тих же сферах і включає ті самі поняття, терміни та лексико-семантичні поля.

Якщо говорити про загальнолінгвістичний аспект даного поняття, то в українській та арабській мовах існує важлива відмінність, яка полягає в різному походженні тих чи інших термінів в арабській та в українській мовах відповідно. Нам потрібно зважати на географічне положення, а також на культурні та історичні особливості як України так і арабських держав, в яких в свою чергу, можуть додаватися або змінюватися й інші фактори, наприклад такі, які відрізняють одну арабську країну від іншої. Таким чином, в українській військовій термінології, як і в багатьох європейських мовах, можемо знайти поняття, які свого часу були запозичені в передових у військовому плані країн Європи. Це можуть бути, наприклад, такі слова, як *багнет*, *бліндаж*, *кені* (запозичені з французької мови), *гетьман*, *комісар*, *панцир* (запозичені з німецької мови)[8], та ін. Проте, необхідно згадати про те, що існують і певні запозичення з інших мов світу, які, втім, мають міжнародний характер та існують і в багатьох інших мовах (наприклад слово *адмірал* запозичене з арабської мови, *хакі* — з мови урду)[22]. В той час ми можемо навести в якості прикладу той факт, що в арабській військовій термінології на відміну від української, наявні запозичення з перської мови. Це такі слова як *جند* — військо, *فِرْمَانٌ* — едикт (або наказ про напад)[18, 27] і т.д. Причини подібних відмінностей полягають, вірогідно, у декількох факторах, головним з яких, на наш погляд, був географічний, внаслідок якого одні народи обмінюються лексикою з іншими народами, а саме з тими, з якими мають часті контакти, як мирні так і військові. Найбільш помітно цей феномен проявляється при порівнянні мов тих народів, які тривалий час були сусідами один для одного, однак схожі процеси можуть відбуватися і за інших обставин. Наприклад, як

наслідок тривалого панування британської та французької колоніальних імперій над територією Леванту[28], тривалий контакт з європейцями у різних сферах призвів до того, що в місцевих діалектах арабської мови використовується багато французьких та англійських слів. Щоб проілюструвати це явище, скажемо, що в арабських діалектах, поширених на території Лівану, а також прикордонних до цієї країни районах Сирії місцеві жителі часто використовують в повсякденному мовленні такі слова як بُونْجُور (“привіт”, від французького “bonjour”), مرسي (“дякую”, від французького “merci”)[29] та ін.

Якщо ж говорити про загальнотермінологічний аспект арабської військової термінології, то важко виділити характерні саме для неї особливості, які відрізняли б її від військової термінології в інших мовах. Ми робимо такий висновок, порівнявши в попередніх абзацах визначення поняття військової термінології з одного боку в українських, а з іншого — в арабських джерелах. Отже, військова термінологія в арабській мові — це, як і в українській мові, сукупність термінів та понять, які стосуються військової сфери, та її відгалужень (наприклад, лексика яка стосується озброєнь, лексика, пов’язана з управлінням військами тощо). Відмінності, як ми побачимо в наступних підрозділах нашого дослідження, полягають головним чином в інших аспектах, таких як лексика, способи та особливості утворення нових термінів та понять, особливостях їх використання, походження лексики і т.д. Таким чином, ми можемо говорити про те, що в загальнотермінологічному аспекті, арабська військова термінологія суттєво не відрізняється від військової термінології в українській мові.

Не слід забувати й про те, що на лексику, а отже і на термінологію, в тому числі військову, також впливає загальний розвиток технологій у світі. Ми маємо на увазі той факт, що нові винаходи та пов’язана з ними лексика можуть з’явитися в кожній точці світу, а отже і можуть бути описаними різними мовами. Також потрібно додати, що певними мовами деякі поняття просто неможливо перекласти, або принаймні передати. Внаслідок цього,

лексикологам доводиться вдаватися до запозичень термінів та понять з інших мов. Така характеристика, як легкість використання терміну є особливо важливою для військової термінології в силу специфіки сфери її застосування. Для даного набору лексики бажано, щоб слова були короткими, та зрозумілими. Описана нами особливість, на наш погляд, стосується перш за все іншомовних понять, які з тих чи інших причин стали загальновідомими. Як приклад з військової термінології ми можемо взяти застаріле в наш час поняття яким під час Другої світової війни позначався особливий тип військового судна — корабель-пастка. Даний термін походить з англійської мови, і використовувався на позначення кораблів, які ззовні виглядали, як цивільні судна, для того щоб заманити у засідку ворожі підводні човни. Мовою оригіналу даний термін звучить як “Q-ship”, або ж “Q-boat”[34]. Дане поняття доволі коротке, та стосувалося тої військової сфери, яка була практично невідомою арабам. Отже, даний термін арабською було запозичено, і він звучить як سفينة-كيو, (букв. “човен-кью”). Тобто даний термін було просто запозичено, адже його складно перекласти власне арабськими словами. Однією з особливостей арабської мови є те, що зазвичай в ній не утворюють аббревіатур. Зазвичай використовуються іншомовні аббревіатури, і причому ті, які можна вимовити завдяки чергуванню голосних та приголосних. Хорошим прикладом цієї особливості арабської мови може бути аббревіатура НАТО, яку, через її “милозвучність” арабською записують як الناتو. З іншого боку, Організація Об’єднаних Націй арабською записується як الأمم المتحدة, тобто “Сполучені Нації”, так як скорочену назву даної організації неможливо милозвучно передати арабською мовою. Якщо ж говорити саме про військову термінологію, можемо згадати таке поняття як “радар”, під яким розуміється “пристрій для виявлення повітряних, космічних, морських і наземних об’єктів, а також для визначення їх положення відносно станції, геометричних розмірів та параметрів руху: висоти, напрямку, швидкості, визначення «свій-чужий».”[4]. Цей термін мовою оригіналу, тобто англійською, є акронімом від слів radio detection and ranging (радіовиявлення та

визначення дальності). В арабській мові це слово звучить так само — رادار, тому що арабською дане поняття дуже важко перекласти одним незапозиченим словом або таким чином, щоб цим поняттям було зручно користуватися.

1.2. Проблеми військової термінології в арабському термінознавстві

Розглянувши поняття військової термінології в арабській мові та проблематику, пов'язану з нею, ми можемо перейти до розгляду проблем військової термінології саме в арабському термінознавстві. В даній сфері існує декілька проблем, які мають вагомий вплив на арабську військову термінологію, її використання та розвиток. Проаналізувавши їх, ми матимемо змогу дійти кращого розуміння військової термінології в арабській мові та її особливостей. Також, зрозумівши проблематику питання, нам відкриється можливість дійти більш точних висновків стосовно особливостей перекладу арабської військової термінології, що в свою чергу стане нам в нагоді при роботі з текстами, де вона зустрічається, а також для подальших досліджень арабської термінології, і зокрема її військового аспекту. Отже, перейдемо до аналізу цих проблем.

Головна проблема, вірогідно, має історично-політичне коріння. Відомо, що з VII ст. н.е. панування арабів в епоху ісламських завоювань поширилося на широку територію, що охоплювала землі приблизно від кордонів сучасної Ісламської Республіки Іран до узбережжя Атлантичного океану в районі Північної Африки та Іберійського півострову [24]. Підкорюючи нові території, араби зустрічали різноманітні народи, які давно проживали на цих землях, і часто суттєво відрізнялися своєю мовою, культурою, тощо, внаслідок того, що являли собою різні етноси, конфесії, державні утворення[10]. Звичайно, що така складна етнічна ситуація в новоутвореному арабському Халіфаті не могла пройти безслідно для арабів, які стали титульним народом мусульманської імперії. З плином часу, внаслідок тих чи інших соціально-політичних подій та процесів, а також реформ та конфліктів посилювався культурний та лінгвістичний

обмін між арабами та корінним населенням підкорених ними країн, внаслідок чого почали швидко розвиватися різні діалекти арабської мови, відмінні один від одного. Ця відмінність окремо взятих діалектів від класичної арабської мови та від інших діалектів пояснюється більшою мірою тим, з яким народом або народами контактували араби в тому чи іншому регіоні. Таким чином на території північної Африки головним “донором” для місцевого діалекту арабської були берберські мови[23], а той час як на Близькому Сході на місцевий діалект впливали арамейці, євреї, греки, які давно проживали на цій території[30]. Проте, слід також брати до уваги складну лінгвістичну ситуацію на Аравійському півострову ще до періоду Ісламських завоювань. Відомо, що ще за доісламської доби арабські племена стародавньої Аравії спілкувалися різними говірками. З утворенням єдиної арабської держави та підкоренням нових широких територій багатьох племен, самостійно чи за наказом держави, переселилися за межі Аравійського півострову. Таким чином, окрім мов місцевих народів, на розвиток арабських діалектів вплинула і різниця у говірках між самими арабськими племенами. Подібна ситуація відбувалася по всій території арабського Халіфату протягом століть. І досі практично в кожній окремій арабській державі, окрім “офіційного”, або ж найбільш поширеного діалекту, паралельно може використовуватись ще декілька говірок окремих регіонів, племен, міст, етносів і т.д. Варто відмітити, що вже в наш час все частіше в деяких арабських країнах можна зустріти заклики до офіційного виокремлення арабських діалектів в окремі мови, якими має видаватися література, вестися програми в ЗМІ і т.д. З цього можемо зробити висновок, що незважаючи на те, що т. зв. стандартна арабська мова (англ. MSA — Modern Standart Arabic) все ще широко застосовується в багатьох сферах життя, а також міжнародній комунікації, все одно можуть існувати регіональні відмінності у термінології. Говорячи, наприклад, про арабські країни Близького Сходу, обов’язково маємо згадати про відносно недавню історію даного регіону яка мала неабиякий вплив на місцеві діалекти та говірки, конкретніше — про

період тривалого панування спочатку Османської Імперії, а в ХІХ — першій половині ХХ ст. — британської та французької колоніальних імперій. Іноземне панування позначилося на арабській мові місцевих жителів, принісши з собою терміни, багато з яких і досі застосовуються в арабській термінології, в тому числі і у військовій, а також у повсякденному мовленні. Таким чином, одна з головних проблем арабської військової термінології це її певна різноманітність внаслідок іноземного впливу на арабські країни протягом історії, а також велику територіальну протяжність арабського Халіфату та розселення самих арабів, що призвело до формування у різних регіонах своїх відмінних від таких у інших арабських країнах діалектів. Детальніше ми розглянемо це питання в наступній частині нашого дослідження.

Інша важлива проблема військової термінології в арабській мові полягає у тому, що часто буває складно визначити, яке конкретне поняття мається на увазі під тим чи іншим словом в арабомовному тексті. Тобто, одне поняття або термін може позначати собою декілька, хоча часто і споріднених, проте тим не менш дещо відмінних речей. Як приклад ми розглянемо слово *نَاقِلَةُ الْجُنُود*. Це поняття може мати декілька тотожних значень. Таким чином, дане слово може позначати собою як і звичайний військовий транспорт (під яким зазвичай розуміється автомобільна техніка, така як військові вантажівки), так і бронетранспортер, тобто спеціальну броньовану машину, призначену для транспортування особового складу в бойових умовах, яка до того ж ще й може бути не тільки колісною, але й гусеничною, або напівгусеничною. Доволі часто в арабських текстах ми не зустрічаємо уточнення термінів, завдяки яким ми могли б точно встановити, що конкретно мав на увазі автор. Проте ми можемо встановити точне значення слова в конкретному випадку завдяки подальшій інформації, яку надає автор. Отже, в ситуації коли ми зустрічаємо дане слово, нам обов'язково потрібно спочатку розглянути контекст, в якому воно застосовується, слова які використовуються щоб описати його, а також звернути увагу, чи має даний текст додатки у вигляді, наприклад, фотографій або

відеоматеріалів, які дали б змогу точно визначити, про який вид військової техніки йдеться мова у матеріалі. Таким чином нам вдається встановити конкретний термін, про який йдеться мова. З цього ми можемо зробити висновок, що при перекладі арабськомовних текстів, в яких зустрічається військова термінологія варто звертати увагу на те, чи згадує автор конкретну модель техніки, або прикріплює до тексту ілюстративні матеріали, завдяки яким можемо, наприклад, встановити точно, який вид військового транспорту мався на увазі. Ця особливість неодмінно ускладнює роботу з арабською військовою термінологією.

Іншою особливістю арабської військової термінології ми можемо назвати її різноманітність і синонімічне багатство. Часто, на позначення того чи іншого терміну в арабській мові може використовуватися одразу декілька слів. Деякі з цих слів при цьому, можуть бути поширені лише у частині арабських країн, інші ж можуть вважатися літературними або ж навпаки, розмовними. Щоб продемонструвати дане явище, розглянемо, як арабською мовою можна перекласти слово *пістолет*, тобто предмет озброєння. Зазвичай, даний вид зброї перекладається як مُسَدَّسَة (зустрічається також і варіант مُسَدَّس). Даний термін утворено від особливості конструкції ранніх моделей пістолетів, які, як відомо, зазвичай мали запас в шість пострілів. Проте, це не єдине слово, яким ми можемо перекласти арабською мовою слово *пістолет*. В якості іншого варіанту перекладу ми можемо використати слово طَبَنَجَة, що має турецьке походження (від османського طبانجه — долоня)[13], і використовується в єгипетському та левантійських діалектах. Ще один спосіб перекласти арабською мовою слово *пістолет* — використати слово فَرْد (множина فُرُودٌ), яке, вірогідно, має спільне коріння зі словами فَرْد (множина أَفْرَادٌ), فَرَدَ та іншими, які, якщо ми узагальнимо їх значення, позначають самотність, окремість. Вірогідно, цей варіант перекладу походить від того факту, що зазвичай пістолет вистрілює кулі в самотньому, “окремішньому” режимі. На цьому прикладі ми можемо простежити, наскільки арабська військова термінологія може бути багатого на

синоніми. Ця її характеристика здатна ускладнити її дослідження та використання. Як ми вже згадували, ті чи інші варіанти одного слова можуть бути поширеними лише в тих чи інших країнах, або ж вважатися такими, які потрібно радше використовувати не як термін, а як лексичну одиницю у розмовному мовленні. Тобто, незважаючи на подібне різноманіття, численні варіанти перекладу терміну необов'язково є рівними між собою у частоті використання, поширенні та інших характеристиках. Незважаючи на це, при дослідженні арабської військової термінології або при роботі з текстами, в яких зустрічаються подібні терміни, які ми можемо перекласти декількома словами варто пам'ятати цю особливість арабської мови, та зважати на походження текстів, контекст та інші характеристики.

Ще однією проблемою арабської військової термінології, про яку варто згадати є її відносна недослідженість. Більш конкретно ми маємо на увазі те, що, на жаль, як у вітчизняній (або більш широко — пострадянській), так і у західній наукових традиціях мало уваги приділяється арабській військовій термінології, а саме проблемам її застосування, розвитку та узагальнення. Через це можемо відмітити, що для вітчизняної науки дослідження в даній сфері могли б представляти інтерес в світлі співпраці нашої держави з арабськими країнами у військовій сфері. Звісно, лексикології відомо, що ті чи інші військові терміни та поняття походять, наприклад, з турецької чи французької мов, проте рідко зустрічаються повноцінні, комплексні дослідження, які були б присвячені таким проблемам як, наприклад, архаїчність та багатозначність деяких термінів, перспективи розвитку арабської військової термінології, майбутні шляхи поповнення її словникового запасу і т.д. Внаслідок цього, при дослідженні військової термінології в арабській мові та пов'язаних з нею питань, дослідники можуть зіткнутися з проблемою відносно невеликої кількості попередніх досліджень, на які можна було б опиратися при пошуку матеріалів або використовувати як джерела.

1.3. Регіональна диференціація військової термінології в арабській мові

Висвітливши проблематику в арабському термінознавстві, пов'язану з військовою термінологією, настає час розглянути таке питання, як регіональна диференціація військової термінології в арабській мові. Дана проблема потребує розгляду через те, що арабська мова має широкий ареал, і є офіційною в декількох десятках країн, що, на додачу до інших чинників, спричинило утворення різних діалектів арабської мови, які в свою чергу, впливають на розвиток лексики в тих чи інших арабських країнах. Арабська мова є офіційною в 24 країнах, і в кожній з них існує декілька, іноді доволі відмінних один від одного, діалектів. Цей фактор неодмінно позначився на арабській лексикології. Ми розглянемо, які чинники вплинули на появу і розвиток арабських діалектів, їх особливості та чи мають місцеві діалекти вагомий вплив на військову термінологію в арабській мові.

Як ми вже згадували в попередніх частинах нашого дослідження, починаючи з епохи ісламських завоювань (араб. *الفتوحات الإسلامية* - ісламські відкриття), араби розселилися на великій за протяжністю території, на якій до того проживала велика кількість різних народів. Незважаючи на те, що влада т.з. *праведного*, а потім — омейядського халіфатів робила кроки, які мали б, на їх думку, уберегти арабську мову та культуру від впливу попереднього населення, з часом, в силу тих або інших факторів, наприклад соціально-політичних, почали виокремлюватися регіональні говірки, які з часом перетворилися на повноцінні діалекти арабської мови. Надалі ця мовна ситуація лише розвивалася, чому за Середніх віків спочатку сприяла зміна правлячої династії в Арабському Халіфаті, а пізніше і феодальна роздрібленість[5]. Надалі на розвитку арабської мови та її діалектів позначився тривалий період османського правління, а з кінця XIX ст. значний внесок у їх розвиток зробили європейські колоніальні держави, зокрема Франція та Велика Британія. Набагато менший вплив мали Італія та Іспанія, адже порівняно з попередньо згаданими країнами, ці держави контролювали набагато меншу

територію, на якій проживало арабомовне населення. Таким чином, ми можемо стверджувати, що через декілька вагомих факторів арабська мова має велику кількість діалектів та говірок, при чому досить велика їх кількість може співіснувати в окремо взятій арабській країні. На їх появу і розвиток протягом історії впливали соціально-політичні, економічні, релігійні та інші чинники, що можемо простежити в їх лексиці, побудові речень тощо.

Не варто також забувати і про тісну взаємодію арабів з сусідньою Персією. Відомо, що ще за античної доби ці два народи активно взаємодіяли між собою. Це могли бути як і мирні економічні контакти, так і військові, що виражалося у війнах, втручаннях у внутрішні справи одне одного, використання військ іншого народу як найманців. Вважається, що вже з цієї епохи ми можемо простежити взаємне запозичення як мовних одиниць арабами у персів так і навпаки. Одним із прикладів даного обміну може бути слово *جند*, яке арабською мовою позначає слово *військо*. Проте, ми маємо зазначити, що внаслідок тривалого панування арабів над персами, а також ісламізацією, простежується більший вплив арабської мови на перську, ніж перської на арабську[26].

Ми вважаємо за потрібне зазначити, що при дослідженні арабських діалектів дослідники зазвичай стикаються з проблемою їх слабкої забезпеченості науковими працями. На жаль, незважаючи на велику кількість та багатство діалектів арабської мови, кількість наукових досліджень, присвячених їм, доволі невелика. Частково ми можемо це пов'язати з тим фактом, що більшість арабських діалектів є мало кодифікованими, або не кодифікованими взагалі, тобто, відсутня література, в якій би було детально викладені особливості, лексикологічні та граматичні відмінності окремого діалекту арабської мови. Таким чином, у дослідників часто відсутній матеріал, на якому можна проводити подальші дослідження в галузі діалектології[17]. Проте, ми вважаємо за потрібне зауважити, що, якщо говорити про окремі діалекти, ситуація з їх кодифікацією та присвяченими їм науковими працями дещо краща.

Найбільш дослідженими при цьому, будуть ті діалекти арабської мови, які є найбільш популярними, тобто мають найбільшу кількість носіїв, та найбільше представництво у медіа просторі, під чим ми можемо розуміти кількість фільмів, книг, музики, відеоматеріалів і т.д., в яких використовується цей варіант арабської мови. З цієї точки зору до найбільш досліджених арабських діалектів ми можемо віднести перш за все єгипетський діалект, адже Єгипет є однією з найбільш густонаселених арабських країн, а також має високорозвинену музичну, кінематографічну і літературну традиції, завдяки яким єгипетська культура є відомою в арабському світі та на Близькому Сході зокрема[33]. Меншою мірою ми могли б віднести подібні фактори до діалектів Леванту. Маємо також пам'ятати про те, що “офіційним” діалектом тої чи іншої арабської країни буде вважатися той діалект, яким користуються у спілкуванні жителі столиці. Таким чином, єгипетським діалектом буде вважатися та арабська, якою говорять жителі Каїру, а під словами сирійський діалект, буде розумітися арабська говірка жителів Дамаску і т.д. Даний набір особливостей арабських діалектів потрібно усвідомлювати при проведенні досліджень, які певною мірою торкаються питання регіональної диференціації арабської мови в тому чи іншому її аспекті.

Ще одним важливим фактором, про який на наш погляд варто згадати, є сучасна тенденція в деяких арабських країнах до визнання притаманних їм діалектів як окремих мов[20]. На думку певних дослідників, в деяких арабських країнах діалекти розглядаються як окремі мови з політичних причин. Такі підсумки часто робляться через те, що певні діалекти арабської мови дійсно досить далеко відійшли від т. зв. стандартної арабської мови, і мають доволі суттєві відмінності у своїй граматиці, та лексиці. Зазвичай, під такими діалектами розуміються єгипетський (т. зв. *масрі*, араб. مصري), та марокканський діалект (т. зв. *даріджа*, араб. *دارجة* або *داريجة*). Дійсно, обидва діалекти є досить відмінними від стандартної арабської мови. На наш погляд, більш за все це помітно в таких їх особливостях, як фонетика, та відмінювання

дієслів. Хоча, в той же час потрібно зазначити, що загалом питання відмінності мов від діалектів є дискусивним. Наприклад, ми могли б згадати той факт, що спрощення вимови та певні відмінності у відмінюванні дієслів характерні арабським діалектам загалом, а не лише певним з них. Так само, серед іншого, для багатьох діалектів арабської мови характерна відсутність числа двоїни, яке, на додачу до однини і множини, існує в стандартній арабській мові. Але, ми не будемо детальніше розглядати дану проблему, адже вона мало стосується теми нашого дослідження. Згадаємо лише, що подібні тенденції до виокремлення арабських діалектів, а також те, що багато з них досі активно розвиваються, залишаючись при цьому малокодифікованими, неодмінно впливають і на арабську військову термінологію, адже можуть мати вплив на її розвиток в окремих арабських країнах, а також на особливості її використання, словнику термінів і понять і т.д.

При цьому, на нашу думку, не варто вважати, що ці відмінності можуть робити застосування уніфікованої військової термінології між представниками різних арабських країн неможливою. Маємо пам'ятати, що арабські країни традиційно об'єднують в певні групи, зважаючи на їх культурні, історичні та географічні риси. І хоча в залежності від думки того або іншого науковця, цей розподіл буде відрізнятися, ми все ж таки можемо представити узагальнений розподіл арабських країн, найширшим з яких, вірогідно, буде розподіл на Магриб (“Захід”) та Машрик (“Схід”). Зазвичай, відмінності в діалекті однієї арабської країни не будуть настільки сильно відрізнятися від діалектів сусідніх країн, щоб робити комунікацію неможливою. А сусідство саме по собі зумовлює часті контакти між такими країнами, що також спрощує взаєморозуміння. З цього можемо зробити висновок, що, незважаючи на наявність певних відмінностей, носій арабської мови з Єгипту вірогідно, зможе зрозуміти поняття, які використовує носій який походить, наприклад, з Йорданії.

Висновки до розділу 1

Ми визначили особливості дослідження арабської військової термінології в наукових працях, встановивши, які дослідження присвячувалися даній темі в вітчизняному науковому просторі. В Україні наявні змістовні праці, присвячені питанням військової термінології в арабській мові, проте являють собою чи не єдине україномовне джерело, що спонукає до проведення подальших досліджень в цій термінологічній галузі.

Також, ми визначили, які проблеми військової термінології існують в арабському термінознавстві. Серед таких варто розглядати певну різноплановість розвитку арабських країн, що неодмінно вплинуло на військову термінологію, яку вони застосовують, а також синонімію арабської мови, внаслідок чого одне поняття може позначатися одразу декількома словами. Певну роль грає також і відносна недослідженість арабської військової термінології, адже кількість праць, присвячених їй, відносно невелика.

Ми розглянули проблему регіональної диференціації в арабській мові як одну з особливостей військової термінології. Було встановлено, що регіональна диференціація мала великий вплив як на формування, так і на використання та розвиток арабської військової термінології. Причинами такої різноманітності є, окрім інших причин, розселення арабів на великій території, та подальша роздробленість арабського Халіфату, що в свою чергу спричинило виникнення багатьох незалежних державних утворень, які розвивалися окремо одне від одного та взаємодіяли з різними народами, країнами та культурами.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ АРАБСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА МАТЕРІАЛАХ ТЕКСТІВ “АЛЬ- ДЖАЗІРИ”

2.1. Лексико-семантичні особливості арабської військової термінології

Розглянувши загальну проблематику, перейдемо до розгляду лексико-семантичних особливостей арабської військової термінології. Варто сказати, що внаслідок декількох факторів, в тому числі й тих, які вже були нами розглянуті у попередньому розділі, арабська військова термінологія має декілька лексико-семантичних особливостей, що відрізняють її від військової термінології в інших мовах, що зумовлює потребу у аналізі даного питання у нашому дослідженні. Проте спочатку, варто навести загальну характеристику її лексико-семантики.

На наш погляд військова термінологія в арабській мові має досить багату лексико-семантику. Це зумовлено декількома вагомими факторами, такими як численний словниковий запас арабської мови, її синонімія, її велика лінгвістична протяжність і, як наслідок, кількість носіїв, наявність багатьох діалектів та говірок і т.д. Також, в арабській мові наявна велика кількість полісемічних слів, тобто тих слів, які мають багато значень[15]. Явище полісемії є яскраво вираженим в арабській мові, та зустрічається і у військовій термінології. Таким чином, ми можемо сказати, що однією з особливостей арабської військової термінології є її словникове багатство, яке сформувалося внаслідок декількох причин, таких як взаємодія арабів з іншими народами, розселення арабів на широкій території тощо. Ця її риса відіграє важливу роль як в розвитку, так і в функціонуванні військової термінології в арабській мові, і на неї потрібно звертати роль при роботі з текстами арабською мовою, в яких зустрічаються військові поняття та терміни.

Одна з лексико-семантичних особливостей арабської мови загалом полягає у тому, що внаслідок різнопланового розвитку арабських держав,

лексико-семантична система арабської мови відіграє важливу роль для її військової термінології. Це виражається у тому, що певні терміни та поняття можуть позначатися різними словами в різних арабських країнах. Серед причин такого різнопланового розвитку можуть бути вплив діалектів, та особливості розвитку тих чи інших держав, особливо в нещодавні століття. Таким чином, говорячи про, наприклад, ХХ ст., ми можемо сказати, що на військову термінологію частини арабських країн могла впливати співпраця з країнами НАТО, або навпаки, країнами Організації Варшавського Договору, в залежності від країни, яку ми розглядаємо. Вважаємо за потрібне додати, що арабську військову термінологію через низку причин, таких як вже згадані відмінності у технологічному, соціально-політичному розвитку арабських держав, відмінності у місцевих говірках та діалектах та їх розвиток і вплив один на одного, зовнішні та внутрішні конфлікти, досі варто розглядати як таку, що формується. В цьому контексті варто згадати, серед іншого, що у 1965 р. на одній з сесій Академії арабської мови (розташованій в столиці Іраку, місті Багдад), було внесено пропозицію, яка передбачувала створення особливої комісії, яка складалася б з військових фахівців, і яка мала б за свою мету уніфікувати арабську військову термінологію. На момент її внесення, пропозиція була актуальною в світлі арабо-ізраїльських конфліктів, які, як відомо, тривали з великою інтенсивністю починаючи з утворення на Близькому Сході держави Ізраїль у 1948 році[31]. Вкажемо, що Ліга Арабських держав схвалила дану пропозицію, та створила спеціальний комітет який займався даним питанням. Ці дані можуть послужити нам хорошою ілюстрацією твердження про те, що арабська військова термінологія досі може розглядатися як така, що формується[7]. Однак нам важко говорити про те, що робота даного утворення призвела до значущих результатів, адже і зараз ми можемо відзначити певні відмінності в військовій термінології між арабськими країнами, які досі існують. З одного боку, це може ускладнювати для науковців її дослідження, проте з іншого відкриває для них широке поле для наукової

діяльності, адже робить наукові праці, присвяченій даній сфері такими, в яких може бути потреба, як у науковому, так і в інших аспектах, особливо в світлі військової взаємодії між арабськими країнами, та іншими державами.

В якості іншої лексико-семантичної особливості арабської військової термінології ми вважаємо за потрібне згадати про таку її характерну рису, як використання морфологічного словотвору для утворення нових термінів. Подекуди, для утворення нового терміну або поняття, в арабській мові використовують для цього інше поняття, яке нагадує цей термін, або має схожі з ним властивості. На наш погляд, хорошим прикладом явища морфологічного словотвору може бути арабське слово رَشَّاشَةٌ, яке у військовій термінології позначає такий вид озброєння, як кулемет, тобто вид стрілецької автоматичної зброї. Можемо встановити, що даний термін в арабській мові утворено від дієслова I породи رَشَّ, яке можна перекласти як “розпилювати”, “лити”, “посипати”. Таким чином, це слово ми могли б перекладати як розпилювач або лійку. Проте, це був би неправильний переклад, оскільки як військовий термін, слово رَشَّاشَةٌ позначає конкретний вид озброєння. Вірогідно, араби почали позначати кулемет цим словом через те, що на час своєї появи, цей вид озброєння відрізнявся набагато швидшою скорострільністю, ніж інша зброя, така як гармати або гвинтівки тощо. Тобто кулемет на їх думку немовби розпилює, лл’є, сипле кулі, неначе це була б вода або інша рідина. Таким чином, ми можемо побачити як працює морфологічний словотвір при утворенні нових термінів в арабській мові. Варто зазначити, що цей спосіб словотвору є досить популярним серед арабів і часто використовується, і військова термінологія не є виключенням. Як ще один приклад ми можемо відзначити слово قاذفة الـهـب, яке перекладається як “вогнемет”. В даному випадку до слова أَلْهَبٌ, яке має значення “полум’я”, доєднали слово قَاذِفَةٌ, яке можна перекласти як “кидаючий”, “скидаючий”. Тобто термін ми могли б грубо перекласти як розкидувач вогню, однак це було б неправильно, адже в українській мові цей термін має іншу назву — вогнемет.

Також ми можемо навести як ще одну лексико-семантичну особливість арабської військової термінології таке притаманне їй явище, як лексико-семантичний зсув (інша назва — лексико-семантична зміна). Це мовне явище, при якому слово з плином часу або за інших причин та обставин зазнає змін в своїй семантичній структурі або значенні показника[25]. Тобто, через певний проміжок часу, або ж з іншої причини те чи інше слово може втратити своє оригінальне значення та набути нового, яке при цьому може зберігати деякий зв'язок з первісним значенням. Дана мовна особливість наявна і в арабській військовій термінології, як ми побачимо далі. Як приклад ми наведемо слово رَصَاصَةٌ, яке в арабській мові використовується на позначення кулі (тобто набою до стрілецької зброї). Це значення слова не є первісним, і з'явилося, вірогідно, одночасно з появою стрілецької зброї, або через деякий час після її появи. Ми можемо прийти до такого висновку, оскільки початковим значенням слова رَصَاصَةٌ є матеріал, з якого і дотепер (частково) виробляють набої, а саме — свинець. Таким чином ми можемо простежити чіткий зв'язок, завдяки якому відбувся лексико-семантичний зсув. Адже свинець “відомий” головним чином саме як метал, з якого робляться набої, які використовуються у стрілецькій зброї. А якщо врахувати те, що перші кулі відливалися лише з цього металу і були цільними, а не склалися з декількох частин (як сучасні патрони), дана зміна у значенні слова стає зрозумілою.

Також, до лексико-семантичних особливостей арабської мови ми можемо віднести таке явище, як її гіперонімію та гіпонімію. Гіперонімія та гіпонімія являють собою відношення між лексичними одиницями, а саме між загальним поняттям (гіперонімом) та більш вузьким поняттям (гіпонімом)[19]. Мова йде про зв'язок між словом, яке позначає більш конкретний термін, і загальним поняттям та навпаки. У військовій термінології це явище може проявлятися перш за все коли мова йде про терміни, які можуть містити у собі багато підтипів. Наприклад, ми можемо сказати, що бойова машина і гіперонімом до слова *танк*, який навпаки, буде гіпонімом до словосполучення *бойова машина*.

Внаслідок специфіки військової термінології, а саме широти аспектів людського життя та приладів, техніки, яких вона торкається, гіперонімія та гіпонімія є широко поширеними і в арабській військовій термінології. Дане явище досить простежується в арабській військовій термінології, як приклад ми можемо використати слова مدفعية (артилерія) та مدفعية ذاتية الحركة (Самохідна артилерійська установка). Ми бачимо, що слово مدفعية є гіперонімом до слова مدفعية ذاتية الحركة, а слово مدفعية ذاتية الحركة навпаки є гіпонімом до слова مدفعية. Ця особливість лексико-семантики відіграє важливу роль в арабській військовій термінології, оскільки часто використовується на позначення різної зброї, яка при цьому відноситься до одного класу або типу озброєнь.

Якщо говорити про лексико-семантичні поля — тобто більш вузькі рамки застосування тих чи інших слів, які в нашому випадку відносяться до арабської військової термінології, то тут, на нашу думку, вона не має суттєвих відмінностей від військової термінології в інших мовах. Це може бути зумовлено досить загальним характером військової термінології як такої. Адже військова сфера, частиною якої вона є, досить широка, та торкається інших видів людської діяльності. Таким чином, ми можемо виокремити у арабській військовій термінології наступні поля:

- Командування військами, тобто лексика, яка стосується головним чином управління підрозділами під час бойових дій та поза ними, а також різного роду звання. Це можуть бути назви підрозділів (فُرْقَةٌ - батальйон, سَرِيَّةٌ - загін, рота, - لَوَاءٌ бригада)[35], команд (انْحَسِبْ — відступай!, هَاجِمٌ — нападай), військові звання, такі як ملازم (лейтенант), مقدم (підполковник) і т.д.

- Лексика, пов'язана з екіпіруванням військовослужбовця, тобто ті слова, які роблять спільним їх відношення до речей, які повинен мати при собі військовослужбовець та якими він часто користується. Тобто, це такі слова, як, наприклад سِكِّينٌ (ніж), بُنْدُوقِيَّةٌ (гвинтівка), مَخْرَزٌ (обойма) يُونِيْفُورُمٌ (уніформа), رَشَّاشٌ (кулемет) тощо.

- Лексика, що позначає різну військову техніку та її використання і обслуговування. На наш погляд, це можуть бути, наприклад, назви самих видів техніки — *مدفعية ذاتية الحركة* (самохідна артилерійська установка — САУ), *مركبة مشاة قتالية* (бойова машина піхоти — БМП), *سيارة مصفحة* (бронев автомобіль) а також окремих їх компонентів — наприклад *مُحَرِّكٌ* (двигун), *برج مدفع* (башта з озброєнням), *مِحْرَاقٌ* (форсунка). Як приклад використання цієї лексики ми можемо навести наступне речення, взяте з публікації на вебсайті новинної агенції “Аль-Джазіра”, опубліковане 15 вересня 2022 року, під назвою “*ميديا بارت: هل لدى الجيش الأوكراني الوسائل لتوسيع هجومه؟*” (“ЗМІ: Чи є в українській армії засоби для розширення наступу?”)[42]. Можемо знайти наступне речення:

ومركبات مشاة قتالية من طراز ماردير2 في إشارة إلى إبحام ألمانيا عن تزويد بلاده بدبابات ليوبارد-

(Посилаючись на небажання Німеччини постачати країні танки Leopard-2 і БМП Marder.)

Однак ми маємо пам’ятати про те, що військова сфера певним чином торкається інших аспектів людського життя, і через це часто містить у собі своєрідні її відображення. Тобто, багато слів можуть використовуватися одразу в кількох сферах людської діяльності, які в свою чергу можуть частково стосуватися військової тематики. Таким чином, ми могли б також згадати про такі аспекти військової термінології, які стосуються, наприклад, військової юриспруденції чи конструкції та обслуговування стрілецької зброї, або такі терміни і поняття, які застосовуються переважно по відношенню до окремих родів військ, таких як авіація, військово морський флот і т.д. Так само, до деяких з наведених нами семантичних полів ми могли б віднести й слова, наявні в інших лексичних полях, які тим не менш можуть бути використані в той чи інший спосіб у військовій сфері, але є загальноживаними. Однак на наш погляд, ці та подібні теми заслуговують на окремі, більш вузькоспеціалізовані дослідження у лінгвістичній галузі, тому ми згадали про них у досить стислому вигляді.

2.2. Особливості структури арабського військового терміну

Розібравши лексико-семантику арабського військового терміну, настає час розглянути власне його структуру. Для цього ми проведемо структурний аналіз окремих понять арабської військової термінології, які візьмемо з різних матеріалів вебсайту новинного агентства “Аль-Джазіра”, у яких можна знайти зразки військової термінології. Однак спочатку на наш погляд варто проаналізувати декілька різновидів формування військових термінів в арабській мові. Ми розглянемо способи утворення термінів, їх характерні риси, особливості використання та наведемо приклади.

В арабській мові для формування термінів та понять може використовуватися декілька методів словотвору. Зазвичай, використання того чи іншого з них для утворення нового терміну не є чітко регламентованим, що в свою чергу може бути однією з причин різномаяття слів для позначення одного й того ж терміну. В більшості випадків слово яке використовується в значенні того чи іншого поняття буде залежати від країни, в якій воно буде застосовуватись, його походження, та застосування. При певних обставинах слова можуть запозичуватися з інших мов. Іноді, з політичних, культурних або інших причин мовознавці будуть застосовувати арабський відповідник тощо. Потрібно зазначити, що дані види утворення нових понять, слів і т.д. можуть застосовуватися й за межами військової термінології, а також те, що ця класифікація не є абсолютно точною. Тепер розглянемо декілька способів утворення нових понять в арабській мові.

Перший метод, про який варто згадати полягає у прямому перекладі терміну арабською мовою, використовуючи слово чи його похідне, подібне за значенням до того, що використовується у мові оригіналу. Наприклад, поняття ескадреного (ескадрового) міноносця, під яким мається на увазі відносно невеликий корабель, призначений для охорони більших суден морського флоту від різних небезпек, перекладається арабською мовою як *مدمرة*. Тобто, для того, щоб сформулювати даний термін в арабській мові, араби взяли термін, що

позначає дане поняття в англійській мові (destroyer, букв. руйнівник), та переклали його, використовуючи при цьому дієслово II групи دَمَرَ, що означає руйнувати, пошкоджувати, як і англійське дієслово *to destroy*, від якого походить дане поняття в англійській військовій термінології. Ще одним прикладом даного способу словотвору ми можемо вважати арабський переклад терміну “винищувач”, а саме طائرة مقاتلة. Це поняття, яке позначає тип бойового літака, який призначений для знищення інших літаків, походить з англійської мови, і звучить, як *fighter aircraft*. Слово *fighter* зазвичай перекладається як боєць, борець, воїн тощо. В арабській мові слову *fighter* відповідає слово مُقَاتِلٌ, яке утворене від дієслова III породи قَاتَلَ, яке має значення битися, воювати. Отже слово مُقَاتِلٌ ми можемо перекласти саме як боєць, що повністю відповідає англійському *fighter*. А щоб утворити термін, до цього слова приєднали власне арабське طائرة, яке перекладається як літак, утворивши повний відповідник англійському терміну. Таким чином, даний спосіб творення термінів ми можемо охарактеризувати як простий завдяки тому, що він не потребує складних (з граматичної точки зору) перетворень, адже зазвичай поняття, для перекладу яких він використовується, можливо перекласти арабською мовою словами, які будуть повністю або майже повністю відповідати іншомовному оригіналу. До такого висновку ми можемо прийти, розглянувши граматичну структуру деяких арабських термінів, утворених подібним чином. Ми можемо стверджувати, що якщо певний термін можна утворити, використавши для цього арабський відповідник, наприклад дієслово, яке відповідає дієслову, від якого утворюється термін в мові оригіналу тощо.

Інший спосіб для введення поняття в арабську мову є прямим наслідуванням мові оригіналу. Цей метод є дуже простим, адже при ньому буде цілком достатньо транслітерувати іншомовний термін, беручи до уваги фонологічні особливості арабської мови. Часто даний спосіб використовується на позначення термінів, що з'явилися відносно недавно, і яким важко знайти відповідник в словнику арабської мови, або таких, які не можна адекватно або

стисло перекласти арабською мовою. Прикладом такого терміну можемо вважати термін *يُونِيفُورْمٌ*, який запозичений з англійського “uniform”, і, так само як і в українській мові, позначає уніформу, тобто єдиний одяг, який використовується представниками певних груп, професій тощо. Даний спосіб не є характерним суто для арабської мови, радше, ми могли б сказати, що він має загальний для мов світу характер.

Ще один метод полягає в описі терміну арабською мовою. Під цим розуміється, наприклад описання функції тих чи інших предметів або військової техніки, або якоїсь характерної особливості, пов’язаної зі значенням поняття. Хорошим прикладом цього може бути арабське слово *دبابة*, що перекладається українською як танк, яке в українській мові є прямим запозиченням з англійського tank. Якщо проаналізувати даний термін з граматичної точки зору, можемо побачити, що для його утворення арабські мовознавці взяли арабське дієслово I породи *دَبَّ*, що означає повзти, і утворили від нього іменник. Вірогідно цей вид військової техніки почали позначати похідним від дієслова, яке означає повзти тому, що перші танки не могли розвивати велику швидкість і були вимушені “повзти” по полю бою. Таким чином, якщо ми дозволимо собі здійснити буквальний переклад даного слова з арабської українською, ми могли б перекласти його як “те, що повзе”, “повзучка” тощо. Дане слово ми можемо зустріти в заголовку та тексті матеріалу під назвою “صحيفة إسبانية: ما السبب الخفي لسحب أوكرانيا دبابات أبرامز من ساحة القتال؟” (“Іспанська газета: Яка прихована причина того, що Україна вивела з поля бою танки Abrams?”) [40], опублікованому на вебсайті видання “Аль-Джазіра” 30 квітня 2024 року. Потрібно вказати, що іноді можна зустріти арабський переклад слова *танк* як *مُدْرَعَةٌ*, проте цей варіант перекладу використовується рідше, аніж *دبابة*.

Ще однією характерною особливістю структури арабського військового терміну є те, що часто поняття можуть бути утворені з декількох слів. Це явище не є унікальним для арабською мови, проте має в ній певні особливості,

наприклад, це той факт, що нерідко стаються випадки, коли термін утворено з двох слів — одне з яких буде власне арабським, та другого, яке може мати іноземне походження. Хорошим прикладом цього може послужити один з варіантів арабського перекладу терміну “крилата ракета”, яке позначає ракету яка, на відміну від балістичної, під час більшої частини польоту опирається на підймальну силу крила. В арабській військовій термінології один з найбільш популярних варіантів даного поняття приводиться як صاروخ كروز. Розглянувши окремо обидва слова, з яких складається словосполучення ми можемо побачити, що слово صاروخ (ракета) є власне арабським, і походить від дієслова I породи صَرَخَ, яке можемо перекласти як кричати, вити, верещати, що вірогідно пов’язано з гучним звуком даного виду озброєння. Проте, слово كروز є прямим запозиченням англійського “cruise”, яке зазвичай перекладається як плавати, мандрувати. Однак в англійській мові термін крилата ракета перекладається саме як cruise missile, вірогідно, через те, що крилата ракета неначе “пливе” в повітряному просторі. Таким чином, бачимо, як для того, щоб сформулювати термін на позначення новітнього виду озброєнь, арабські лексикологи додали новітнє поняття (cruise) до вже існуючого, яке мало власне арабський варіант перекладу (صاروخ). Даний спосіб ми могли б також описати як комбінований, адже часто при його застосування для створення термінології використовуються як арабські, так і запозичені слова в межах одного терміну. Ще одним прикладом використання даного методу може бути арабський переклад поняття “стратегічний бомбардувальник”, під яким розуміється спеціальний тип літака, призначений для знищення важливих об’єктів противника, на позначення якого в арабській мові використовується термін قاذفة قنابل استراتيجية. Можемо побачити, що для позначення власне слова бомбардувальник використовується арабське поняття قاذفة قنابل (яке можемо перекласти буквально як “скидач бомб”), в той час для слова стратегічний — запозичене استراتيجية. Вірогідно цей термін прийшов в арабську мову з заходу, та є англійським за своїм походженням (хоча першоджерело цього слова має грецьке коріння)[32]. Як приклад використання

обох термінів, можемо навести публікацію з вебсайту “Аль-Джазіра”. В заголовку статті, опублікованої 10 липня 2023 року:

“نيوزويك: روسيا تختبر نسخة مطورة من أكبر قاذفة قنابل نووية بالعالم”

(“Newsweek: Росія випробовує модернізовану версію найбільшого у світі ядерного бомбардувальника”)

В самому тексті статті зустрічаємо наступне речення:

”إم160 أن موسكو تختبر نموذجاً محسناً للقاذفة الإستراتيجية ”توبوليف تو -“

(Москва випробовує вдосконалену модель стратегічного бомбардувальника Туpoleва Tu-160M.)[43]

Розглянувши дані доволі умовні способи творення термінології в арабській мові, варто звернути увагу на ще одну особливість арабської лексики. Ця особливість полягає у тому, що незважаючи на те, що арабські країни користуються т. зв. стандартною арабською мовою, тим не менш на позначення одного й того ж терміну в різних арабських країнах можуть використовуватися різні слова. Наприклад, термін, який в українській військовій термінології приблизно відповідає званню бригадного генерала або генерал-лейтенанта в Єгипті, як і в більшості арабських країн звучить як فريق в той час як в Лівані приблизно те саме поняття (адже військові звання можуть дещо відрізнятися в залежності від країни) позначають словом عماد. Ще однією особливістю, про яку варто сказати, є те, що часто в термінології арабських країн є багато запозичень з європейських мов. Часто це є результатом не звичайного мовного запозичення, а європейського панування над арабськими країнами. В цьому контексті важливо зазначити що деякі арабські країни, такі як Алжир, мали вибороти свою незалежність від європейців збройним шляхом, що й досі має слід у двосторонніх відносинах між арабськими та європейськими країнами. Внаслідок цього, в частині арабських країн намагаються позбутися запозичень з мов держав, які відносно недавно панували над їхніми територіями, і шукають та намагаються впровадити власне арабські відповідники тим чи іншим поняттям. Проте, для певних термінів та понять з тих або інших причин досить

важко знайти арабські відповідники, тому в арабській військовій термінології все одно зберігатиметься масив лексики, запозиченої з інших мов. Велику роль в даному питанні також грають такі фактори як популярність та зручність використання терміну. Останнє особливо важливо в контексті арабської військової термінології, адже сфера її застосування зумовлює потяг до використання простих та зрозумілих слів в тих або інших обставинах.

Отже, розглянувши структуру арабського військового терміну, можемо побачити, що вона може бути досить різноманітною. Існує декілька способів, які можна використовувати для введення в арабську мову нової термінології. Це стосується не лише суто військової, але й будь якої іншої термінології в арабській мові. При цьому іноді використання того чи іншого методу може обумовлюватись не лише граматичними, але й, наприклад, політичними причинами. Ці способи можуть різнитися від простого перекладу, до пояснення терміну за допомогою використання арабських слів або утворення складного поняття, в якому будуть присутні як власне арабські слова, так і запозичені з інших мов. Внаслідок такого різномаїття один і той же термін може звучати по різному в залежності від арабської країни. Це призводить до того, що арабська військова термінологія є досить багатого на синоніми та споріднені терміни, а також на конструкції, які використовуються на їх позначення. Якщо ж говорити про лексико-семантичні поля, на які ми можемо її поділити, то тут військова термінологія в арабській мові мало відрізняється від інших мов. Загалом, в ній наявні такі ж само лексико-семантичні поля, що і в інших мовах. Це зумовлено тим, що військова термінологія є схожою у народів світу, що в свою чергу залежить від того, що військова сфера має велике значення для більшості держав, і тому постійно вдосконалюється, а отже і нові винаходи, поняття, швидко набувають поширення.

2.3. Військова термінологія: перекладацький аспект

Після викладення лексико-семантичних особливостей арабської військової термінології та структурних особливостей арабського військового терміну, ми перейдемо до розгляду перекладацького аспекту при роботі з арабською військовою термінологією, а саме особливостей при перекладі з арабської українською, перекладацькі трансформації, що можуть при цьому відбутися і т.д. Аналіз питань, які стосуються перекладацького аспекту військової термінології в арабській мові дасть нам можливість виділити головні проблеми, та особливості здійснення перекладу, що в свою чергу може стати в нагоді при подальших дослідженнях арабської військової термінології, а також стане в нагоді при, наприклад розробці курсів військового перекладу з арабської мови тощо. Ці та інші питання, як ми побачимо, мають певні відмінності від таких, пов'язаних з перекладацькою роботою з іншими мовами, і на які доводиться звертати увагу перекладачу при здійсненні перекладу текстів, в яких наявні військові терміни.

При перекладі арабськомовних текстів, в яких зустрічається військова термінологія, слід звертати увагу на контекст, в якому згадується ті чи інші терміни або поняття, адже значення деяких слів може зазнавати певних змін в залежності від контексту, в якому воно використовується. Зауважимо, що звичайно це також залежить і від наявності потреби в, наприклад, точному перекладі, або ж точне значення терміну не має великого значення і його можна узагальнити, і в такому разі можна використати менш точне поняття. Також необхідно згадати й про ті терміни та поняття, які набувають термінологічного значення лише за певних обставин. Тобто це такі слова, терміни, дієслова тощо, які ми можемо використовувати і в інших сферах мовлення, в яких вони будуть мати інше значення, проте, якщо ми використаємо таку лексику в конкретному контексті — в випадку нашого дослідження в військовому або пов'язаному з ним — вони набувають більш конкретного значення, характерного для них саме в тій чи іншій сфері. Це риса притаманна арабській військовій термінології

через те, що в ній наявна певна кількість лексики, яка використовує слова з інших лексико-семантичних полів, принаймні частково, що обумовлюється широтою сфери її застосування. Зазвичай це ті поняття, які стосуються назв певних типів військових операцій, а також управління ними, які часто можуть бути пов'язані зі словами, які в початковому значенні позначають рух або інші фізичні дії, наприклад обхід, оточення, відхід тощо. Як приклад цього твердження, ми можемо навести слово **ضَرْبَةٌ**, яке зустрічається в матеріалі, опублікованому на вебсайті катарської новинної агенції “Аль-Джазіра” 30 січня 2024 року [44]. В тексті статті під назвою “**هجمات روسية أوكرانية متبادلة وأوروبا تتعهد**” (“Взаємні російсько-українські атаки, Європа обіцяє і надалі підтримувати Київ”) слово **ضَرْبَةٌ** зустрічається декілька разів. Саме по собі воно зазвичай позначає удар, причому це може бути як і удар по футбольному м'ячу, так і удар однієї людини по іншій тощо. Можемо сказати, що удар у фізичному плані є його первинним значенням. Проте, в тексті даного матеріалу катарського новинного агентства, ми можемо зустріти такий військовий термін як **ضَرْبَةٌ جَوِيَّةٌ** — “авіаційний удар”, який позначає “організоване застосування авіації з метою знищення (придушення) наземних (морських) об'єктів та угруповань військ (сил) противника з використанням звичайних і спеціальних авіаційних засобів ураження”[3], який, неодмінно, є частиною військової лексики. Ми можемо прийти до такого висновку, прочитавши текст статті та знайшовши в ньому наступне речення:

شنت روسيا خلال اليومين الماضيين ضربات جوية ومدفعية على أوكرانيا أسفرت عن سقوط قتيلين على الأقل (За останні дві доби Росія завдала авіаційних і артилерійських ударів по Україні, що призвело до щонайменше двох загиблих). Ще одним прикладом, пов'язаним з цим словом, та його змінним контекстом можемо знайти в іншій частині цього новинного тексту, а саме в наступному реченні:

وترد القوات الأوكرانية منذ عدة أسابيع على الضربات الروسية بشن هجمات بالمسيّرات والصواريخ على روسيا موقعة أحيانا قتلى بين المدنيين

(Протягом кількох тижнів українські війська відповідали на російські удари, обстрілюючи Росію безпілотниками та ракетами, іноді спричиняючи загибель мирних жителів.).

Тут, дане слово, хоча і не пов'язане з військовими поняттями, розуміється в значенні “обстріл”. Ми можемо прийти до такого висновку, адже можливо чітко встановити, що текст цієї новини присвячено військовим діям, та завдяки тому факту, що до цього вже згадувався військовий термін *ضَرْبَةٌ جَوِيَّةٌ*, тому надалі воно могло вживатися без додаткових слів, адже в процесі читання стає зрозумілим, що мається на увазі саме військове поняття удар, а не будь-яке інше. Тобто, ми можемо зробити висновок, що початково слово *ضَرْبَةٌ* означає удар, як фізичну можливість людини, яку вона застосовує до фізичних об'єктів і зазвичай його використовують саме в такому значенні. Проте, якщо додати до цього слова прикметники, які утворені від понять військової термінології, такі як *جَوِيَّةٌ* (повітряний), чи *مَدْفَعِيَّةٌ* (артилерійський), то дане слово, зберігаючи український переклад, набуває термінологічного значення, і словосполучення частиною якого воно є, стає повноцінним арабським військовим терміном. Таким чином, ми можемо говорити, що застосувавши деякі лексеми у мовленні або арабському тексті, певні лексичні одиниці можуть набувати іншого, нерідко, досить вузького значення в контексті військової термінології, що є важливою особливістю військової термінології в арабській мові про яку варто пам'ятати при перекладацькій роботі, оскільки іноді їх розуміння може ускладнитись через використання слів з інших лексико-семантичних полів. Ще одним прикладом цього явища в арабській військовій термінології може бути, на наш погляд, слово *إِخْتِرَاقٌ*, яке ми можемо перекласти як пронизування, або проникнення. Однак, на вебсайті “Аль-Джазіри”, в новині під назвою “أوكراينا: “نخوض “حرب مسيرات وتقنيات” وانتخابات أميركا لن تغير شيئا “Україна: Ми ведемо «війну безпілотників і технологій», і вибори в Америці нічого не змінять”)[37] від 26 лютого 2024 року, зустрічаємо наступне речення:

تحدث وزير الدفاع، رستم عمروف خلال المنتدى عن خطط أوكرانيا العسكرية لاختراق دفاعات الروس والتقدم في عمق الأراضي الأوكرانية التي يسيطرون عليها.

(Міністр оборони Рустем Умеров під час форуму розповів про військові плани України прорвати оборону росіян і просуватися в глиб контрольованої ними території України.).

В цьому реченні, слово إختراقٌ використовується у зв'язці зі словом دفاعات (оборона). Таким чином, утворюється словосполучення “прорвати оборону”, яке має термінологічне значення, адже “прорив оборони” — проникнення оборонної позиції або лінії противника на глибину та силу”. Хоча використання цього слова у значенні проникнення в текстах військової тематики також присутня. Наприклад в новині, опублікованій на сайті “Аль-Джазіра” від 13 березня 2024 р. під назвою “روسيا تدمر عشرات المسيرات الأوكرانية وتتصدى لمحاولة اختراق ”بری” (Росія знищує десятки українських безпілотників і протистоїть спробі наземного проникнення)[38] можна знайти наступне речення:

”وتزامن الهجوم الأوكراني مع سعي لاختراق الحدود البرية لروسيا بعناصر مسلحة“

(Українська атака збіглася зі спробою проникнення озброєних елементів через наземний кордон Росії.)

Отже, можемо сказати, що при перекладі арабськомовних текстів, в яких зустрічається військова термінологія, потрібно звертати увагу на слова, які можуть набувати термінологічного значення за певних обставин.

Часто при роботі з текстами, в яких зустрічається арабська військова термінологія перекладачу доводиться використовувати додавання контексту як один з видів перекладацької трансформації. Це спричинено тим, що часто в арабських текстах одне слово внаслідок синонімії арабської мови може позначати декілька понять, які можуть бути відмінні одне від одного. Як приклад, ми можемо навести заголовок новини, розміщеної на сайті “Аль-Джазіра” 28 жовтня 2023 року:

”شاهد... القسام تدمر ناقلة جنود إسرائيلية من طراز "بانثر“

(“Дивитися... Аль-Касам знищує ізраїльський бронетранспортер "Пантера".”)[39]

В даній новині згадується слово *ناقلة جنود*, яке зазвичай перекладається як бронетранспортер. Проте, дана категорія військової техніки є досить широкою, і ділиться на велику кількість підтипів, в залежності від тих або інших характеристик, призначення, особливостей конструкції тощо. При цьому, з заголовку ми можемо зробити висновок, що знищення даного бронетранспортеру є головною новиною тексту. Завдяки тому, що в цьому ж заголовку вказується і конкретна модель техніки, і надається ілюстративний матеріал, на якому вона зображена, ми можемо дізнатися точну модель техніки, про яку йдеться мова, і вказати у перекладі тип цієї техніки. В деяких текстах, таких як текст новини, розрахованої на широкий загал, дана особливість може не мати великого значення. Проте, якщо мова йде про текст більш вузького спрямування наприклад текст звіту, спеціалізованого підручника тощо, тоді вказати конкретну модель і тип техніки є набагато більш важливим, оскільки від цього можуть залежати або спиратися інша інформація, поради, висновки і т.д. Ця стилістична особливість, яка притаманна арабськомовним текстам, являє собою важливий аспект, на який потрібно звертати увагу при здійсненні їх перекладу.

Також, для здійснення якісного перекладу арабських військових термінів часто доводиться переставляти слова в перекладі, для легшого сприйняття тексту читачем. Причиною цього головним чином є те, що для арабської мови характерний інший порядок слів у реченні. Наприклад, часто дієслово в стоїть на початку речення, на відміну від української. Якщо здійснювати переклад, залишаючи структуру речення незмінною, то сприйняття читачем українського варіанту буде ускладненим через незвичний та незручний, а іноді й зовсім незрозумілий порядок слів у реченні. Через це, при перекладі доводиться міняти порядок слів і словосполучень, аби читач, який не володіє арабською мовою, зміг легше сприйняти інформацію у тексті. Цей аспект перекладацької

діяльності при роботі з арабськомовними текстами, і особливо з тими, в яких зустрічається військова термінологія. Перекладачеві слід також враховувати й специфіку тексту, адже якщо здійснюється переклад саме військового тексту (наприклад рапорту), більшого значення набуває не тільки точність, але і ясність перекладу. Таким чином, однією зі сторін перекладацького аспекту при роботі з військовою термінологією в арабськомовних текстах є те, що часто, при роботі з ними перекладачеві доводиться вдаватися до стилістичних трансформацій що зумовлюється специфікою не тільки арабської мови, але і її військової термінології зокрема. Щоб проілюструвати ці твердження, візьмемо речення з новинного тексту, опублікованого на вебсайті новинної агенції “Аль-Джазіра” 20 травня 2024 року під назвою “مسيرة خلال هجوم ليلي 29أوكرانيا تعلن إسقاط” (Україна заявляє про збиття 29 безпілотників під час нічної атаки Росії)[36]:

أعلنت القوات الجوية الأوكرانية -اليوم الاثنين- أنها أسقطت جميع الطائرات المسيرة التي أطلقتها القوات . طائرة 29الروسية في هجوم ليلي، التي بلغ عددها

Якщо ми залишимо порядок слів в даному реченні незмінним, тоді отримаємо наступний переклад:

Оголосили Сили Повітряні України — у понеділок — що вони збили більшість безпілотників які запустили російські сили під час нападу нічного, і досягла їх кількість 29 безпілотників.

Такий варіант перекладу хоча і дає зрозуміти, про що йде мова в оригінальному реченні, але має досить дивний для українського реципієнта вигляд, оскільки для української мови, на противагу арабській, характерний порядок слів, при якому дієслово йде після іменника. Такий аналіз дає нам змогу охарактеризувати такий переклад як неточний. Якщо ж дотримуватися традиційного порядку слів у реченні та стилістики, притаманної українській мові, тоді більш точний переклад виглядав наступним чином:

Українські ВПС сьогодні, у понеділок, повідомили, що збили всі 29 безпілотників, запущених російськими військами під час нічної атаки.

Отже, ми можемо підбити підсумок, що при роботі з арабськомовними текстами, та текстами, в яких зустрічається військова термінологія зокрема, варто здійснювати певні стилістичні трансформації для того, щоб переклад був більш сприйнятливим.

Висновки до розділу 2

Ми встановили лексико-семантичні особливості арабської військової термінології та специфіку її функціонування, використавши як приклад тексти з вебсайту “Аль-Джазіра”. Арабська військова термінологія не має суттєвих відмінностей від інших мов, проте має певні особливості. Наприклад, як одну з характерних їй лексико-семантичних особливостей ми можемо згадати лексико-семантичний зсув, а також гіперонімію та гіпонімію, які досить часто можна побачити на прикладі арабських військових термінів. Отже, арабська військова термінологія має багато лексико-семантичних характеристик.

Нами було виявлено структурні особливості військового терміну в арабській мові. Ми визначили, що в арабській мові існує декілька видів структури військового терміну, і хоча деякі з них характерні й для інших мов, то в арабській мові мають свої, характерні їм особливості. Часто термін може складатися з декількох слів, частина з яких буде власне арабською, в той час як інші є запозиченнями з інших мов. Серед причин таких запозичень може бути неможливість здійснити повноцінний арабський переклад, а також зручність використання терміну, його популярність тощо.

Ми пояснили перекладацькі трансформації, до яких слід вдаватися при перекладі арабськомовних текстів, в яких присутня військова термінологія на прикладі матеріалів вебсайту “Аль-Джазіра”, в яких зустрічаємо військові терміни. Таким чином, при перекладі текстів, в яких зустрічається арабська військова термінологія, переклад може вдатися до великої кількості перекладацьких трансформацій, для того, щоб здійснити якісний переклад. Це можуть бути стилістичні зміни, додавання контексту та інші перекладацькі

зміни. Також, варто пам'ятати про контекст, в якому використовуються терміни, оскільки одне слово може мати декілька варіантів перекладу, які в свою чергу позначатимуть різні терміни та поняття. Однією з характерних рис арабської військової термінології може виступати багатозначність деяких слів, що вимагає уважного підходу до перекладу текстів, в яких вони зустрічаються.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження структурно-функціонального аспекту арабської військової термінології, з використанням у якості прикладу матеріалів публікацій вебсайту “Аль-Джазіра”, та проаналізувавши різні сторони цього питання, такі як загальна характеристика арабської військової термінології, її регіональна диференціація, структура, лексико-семантичні особливості та перекладацький аспект, ми можемо підбити такі підсумки:

1) В Україні наявні змістовні праці, присвячені питанням військової термінології в арабській мові, проте їх кількість є незначною, що зумовлює проведення подальших досліджень в цій галузі.

2) Проблемами військової термінології є: різноплановість розвитку арабських країн, що вплинуло на військову термінологію, яка використовується в цих країнах, така характерна риса арабської мови, як її синонімія, через яку одне поняття може позначатися декількома словами, в залежності від країни, використання діалекту чи стандартної арабської мови і т.д. Має значення і відносна недослідженість арабської військової термінології, про що можемо зробити висновок, розглянувши кількість присвячених їй праць.

3) Регіональна диференціація суттєво вплинула не тільки на формування, але і на розвиток та використання військової термінології в арабській мові. Однією з головних причин такої різноманітності можемо назвати широку географію розселення арабів, та період роздробленість арабського Халіфату, який спричинив виникнення великої кількості незалежних держав, які розвивалися окремо одне від одного та яка взаємодіяли з і зазнавали впливу різних народів, країн та культур.

4) Лексико-семантика арабської військової термінології не має суттєвих відмінностей від інших мов. Серед її найпоширеніших явищ можна назвати полісемію, а також гіперонімію та гіпонімію.

5) Структура арабського військового терміну може бути різною в залежності від того, який спосіб словотвору застосовувався при його утворенні.

Самих способів словотвору при цьому існує декілька, і вони варіюються від прямого запозичення, до утворення словосполучення з арабського та запозиченого слова тощо.

б) При здійсненні перекладу текстів, в яких наявна арабська військова термінологія, перекладач може вдатися до багатьох видів перекладацьких трансформацій, таких як додавання контексту. Слід також звертати увагу на контекст, в якому можуть вживатися терміни та поняття, адже часто одне слово може мати декілька дещо відмінних один від одного варіантів перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабін В. В. Визначення поняття "військовий переклад" / В. В. Балабін // Філологічні трактати. - 2018. - Т. 10, № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2018_10_3_3.
2. Балабін, В. В., Лісовський, В. М., Чернишов, О. О. Основи військового перекладу:(англ. мова): підручник. Київ. Логос, 2008.
3. Велика Українська Енциклопедія. Авіаційний удар. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80
4. Велика Українська Енциклопедія. Радіолокаційна станція. URL: https://vue.gov.ua/%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F
5. Кримський А.Ю. Вибрані сходознавчі праці в п'яти томах. Том 1 Арабістика. Київ, 2007.
6. Стацюк, Р. В. Запозичення як один із продуктивних шляхів поповнення лексичного складу військової термінології сучасної арабської літературної мови *Сходознавство*, 2014 (62-63). URL: <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2013.62-63.142>
7. Стацюк, Р. В. Структурно-семантична специфіка військової термінології в арабській мові. *Сходознавство*. 2014. № 67, 111-118 с. URL: <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2014.67.111>
8. Литовченко І. О. Запозичення у процесі формування військової лексики української мови. Кривий Ріг, 2013. 1-5 с. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Lytovchenko-I.-O.-The-loan-words-in-the-process-of-forming-Ukrainian-military-vocabulary.pdf>
9. Яблочнікова В. О. Особливості перекладу військової термінології. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2023 № 61. 1-3 с. URL: <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v61/54.pdf>

10. Рыбалкин В. С. Классическое арабское языкознание. Киев, Стилос, 2003.
11. Abdellah, A. The problem of translating English Linguistic Terminology into Arabic. CAMLING Conference, 2003. 1-6 с. URL: https://www.academia.edu/41277324/The_problem_of_translating_English_Linguistic_Terminology_into_Arabic?uc-g-sw=15513230
12. Al-Kaabi R. Translating English Military Neologisms into Arabic. Baghdad, Al-Mustansiriyh University, 2012, 6-10 с. URL: <https://www.iasj.net/iasj/download/5cd3e9f8d52f0891>
13. Almaany. URL: <https://www.almaany.com/en/dict/ar-en/>
14. Al-Ma'ani M. Lexis and Culture in Arabic Military Translation. Київ 2011. 1-3 с. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/47330/1/Lexis_and_Culture_in_Arabic_Military_Translation.PDF
15. Amaireh H. I. Polysemy in Arabic. 2008. 161-573 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/293578654_Polysemy_in_Arabic
16. Arabic learning resources. Arabic war vocabulary: URL: https://arabic.desert-sky.net/m_war.html
17. Bøsei Olsen H., S. Touileb, E Vellidal. Arabic dialect identification: An in-depth error analysis on the MADAR parallel corpus. Proceedings of the The First Arabic Natural Language Processing Conference, 2023. 370-384 с. URL: <https://aclanthology.org/2023.arabicnlp-1.30.pdf>
18. Bläsings U. Studies on Iran and The Caucasus: In Honour of Garnik Asatrian. BRILL, 2015 360 с.
19. Cambridge Dictionary. Hypernym. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hypernym>
20. Caubet D. “Darija and the Construction of ‘Moroccanness’” in Identity and Dialect Performance: A Study of Communities and Dialects. R. Bassiouney (ed). Chapter 6. Routledge. 99-124. URL:

- https://www.academia.edu/38282155/Darija_and_the_Construction_of_Moroccan_Arabic
21. Collins English Dictionary. Breakthrough. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/breakthrough>
  22. Collins Dictionary. Khaki. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/khaki>
  23. Chtatou M. "The influence of the Berber language on Moroccan Arabic" International Journal of the Sociology of Language, vol. 1997, no. 123, 1997, pp. 101-118. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ijsl.1997.123.101/html>
  24. Donner F. M. The Early Islamic Conquests. Princeton University Press, 1981. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7zvcmx>
  25. Dworkin S. LEXICAL CHANGE. In: Maiden M, Smith JC, Ledgeway A, eds. The Cambridge History of the Romance Languages. Cambridge University Press; 2010:585-605. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-history-of-the-romance-languages/lexical-change/>
  26. Encyclopaedia Iranica. ARABIC LANGUAGE I. Arabic elements in Persian. URL: <https://iranicaonline.org/articles/arabic-i>
  27. Encyclopaedia Iranica. ARABIC LANGUAGE II. Iranian loanwords in Arabic. URL: <https://iranicaonline.org/articles/arabic-ii>
  28. Encyclopedia.com. URL: <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/britain-and-middle-east-1914-present>
  29. Glass D., Reuschel W. Status Types and Status Changes in the Arabic Language. Leipzig, 1991. 68-99 c. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=CcQfAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA65&dq=french+influence+in+lebanese+arabic+dialect&ots=RuBC11sl5S&sig=NJ9vb6l2eIbnclj6wbE9jSBB54&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
  30. Magidow A. Towards a Sociohistorical Reconstruction of Pre-Islamic Arabic

- Dialect Diversity. Austin, 2013. 112-137 c. URL:
<https://repositories.lib.utexas.edu/bitstreams/f722103c-fa6e-4bfb-b856-651a8f9b9d73/download>
31. Office of the Historian. The Arab-Israeli War of 1948. URL:
<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/arab-israeli-war>
32. Oxford English Dictionary. Strategy. URL:
https://www.oed.com/dictionary/strategy_n?tl=true
33. Soliman A. The changing role of Arabic in religious discourse: A sociolinguistic study of Egyptian Arabic. Pennsylvania, 2008. URL:
<https://www.proquest.com/openview/80fb44be05aea221a8a8824dff3b80cb/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>
34. U. S. Naval Institute. The Q-Ship—Cause And Effect. URL:
<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1953/may/q-ship-cause-and-effect>
35. الموقع الرسمي للجيش اللبناني
URL: <https://www.lebarmy.gov.lb/ar/ranks>
36. مسيرة خلال هجوم ليلي روسي. الجزيرة 29 أوكراينا تعلن إسقاط .
URL: <https://www.aljazeera.net/news/2024/5/20/>
37. أوكرانيا: نخوض "حرب مسيرات وتقنيات" وانتخابات أميركا لن تغير شيئا. الجزيرة
URL: <https://www.aljazeera.net/politics/2024/2/26/>
38. روسيا تدمر عشرات المسيرات الأوكرانية وتتصدى لمحاولة اختراق بري. الجزيرة
URL: <https://www.aljazeera.net/news/2024/3/13/>
39. شاهد.. القسام تدمر ناقلة جنود إسرائيلية من طراز "بانثر". الجزيرة
URL: <https://www.aljazeera.net/news/2023/10/28/>
40. صحيفة إسبانية: ما السبب الخفي لسحب أوكرانيا دبابت "أبرامز" من ساحة القتال؟ الجزيرة
URL: <https://www.aljazeera.net/politics/2024/4/30/>
41. 2008 عوض س. معجم المصطلحات العسكرية. عمان. دار أسامة للنشر والتوزيع،
URL: <https://www.noor-book.com/en/ebook>
42. ميديا بارت: هل لدى الجيش الأوكراني الوسائل لتوسيع هجومه؟ الجزيرة
URL: <https://www.aljazeera.net/politics/2022/9/15/>

43. نيوزويك: روسيا تختبر نسخة مطورة من أكبر قاذفة قنابل نووية بالعالم. الجزيرة.

URL: <https://www.aljazeera.net/politics/2023/7/10/>

44. هجمات روسية أوكرانية متبادلة وأوروبا تتعهد بمواصلة دعم كييف. الجزيرة.

URL: <https://www.aljazeera.net/news/2024/1/30/>

45. وزارة الدفاع في الجمهورية العربية السورية. الموسوعة.

URL: <https://www.mod.gov.sy/index.php?node=110&DoSearch=1&Letter=%25D1>